

**TÜRK YE'DE YOKSULLUK SORUNU VE KAMU SOSYAL
TRANSFER HARCAMALARININ YOKSULLU A ETK LER
ÜZER NE B R ARA TIRMA**

Duygu YÜCEL*

ÖZET

Yoksulluk günümüzde çözülmesi gereken öncelikli sorunlardan biri olmu tur. Ekonomik oldu u kadar sosyal ve manevi nitelikteki ihtiyaçları da kapsadı ı için, hem ekonomik hem de sosyolojik bir olgu olarak kar ımıza çıkmaktadır. Bu çalı mada çok boyutlu, göreceli bir kavram olan yoksulluk kavramlarına, yoksullukla mücadeleye yönelik yakla ımlara de inilmi ve kamu sosyal transfer harcamalarının fertlerin i teki durumlarına göre yoksulluk oranlarını azaltıcı etkileri arasındaki ili ki kurulan ekonometrik modelle analiz edilmi tir. Yapılan analizde fertlerin i teki duruma göre yoksulluk oranının en yüksek oldu u kesimin yevmiyeli çalı anlarla ücretsiz aile i çisi olarak çalı anlar oldu u sonucu ortaya çıkmı tir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Türkiye'de yoksulluk, Yoksullukla mücadele, Kamu sosyal transfer harcamaları.

**PROBLEM OF POVERTY IN TURKEY AND A RESEARCH
ON THE EFFECTS OF POVERTY PUBLIC SOCIAL TRANSFER
EXPENDITURES**

ABSTRACT

Poverty today has become one of the problems to be solved. As well as economic, social and spiritual needs of nature because they contain important, both economically and emerge as a sociological phenomenon. In this study, a multi-dimensional, which is relative concept of poverty concepts, approaches, addressed to the fight against poverty and public expenditures in social transfers reduce poverty rates by employment status of individuals established the relationship between the

* Ö r. Gör., Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

effects of the econometric model has been analyzed. According to the analysis, status in employment of individuals with the highest poverty rate cut as a result of casual employees are employed as unpaid family workers has emerged.

Key Words: *Poverty, Poverty in Turkey, Combating with poverty, Public social transfer expenditures.*

1. YOKSULLUK KAVRAMLARI

Yoksulluk kavramı ekonomik açıdan oldukça zor tanımlanan bir kavramdır. Bunun nedeni, göreceli ve sınırlarının çizilmemi olmasıdır. Ayrıca ölçülmesi zordur. Geli tirilen temel kriter ı ı ında kar ıla tırılması gereken bir kavramdır. Böylece tartı lmaya her zaman açık olan bir kavramdır.

Yoksulluk ya amın içinde olan olanaklardan yoksun kalma durumunu ifade etmektedir. Bu kavram beslenme, barınma, sa lık, e itim, giyim, kültür, dinlenme gibi be eri ihtiyaçlar kavramına dayanmaktadır. Be eri ihtiyaçlar iki grupta toplanabilir. Ekonomik ko ullara ba lı olarak kar ılanabilen ihtiyaçlar ve sevgi, yaratıcılık gibi ekonomik ko ullara ba lı olmayan ihtiyaçlardır.

Yoksullu un çok boyutlu bir kavram olması onun farklı ekillerde tanımlanmasına yol açmaktadır. Pete Alcock'a göre yoksulluk politik bir kavramdır ve bilimsel olarak kabul edilmi bir tanımı yoktur.¹ Bir ba ka tanıma göre yoksulluk “ be eri varlıkların ekonomik, fiziki ve sosyal de erlere sahip kaynaklarla arzu edilen biçimde donatılmamı olmasıdır.”² Ba ka bir tanıma göre yoksulluk gelirin az olması, alt statülü mahallelerde ya ama, kentin imkanlarından yararlanamama, kent mekanında marjinalle me, adalet, sa lık, e itim hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamama demektir.³ Farklı tanımlar aynı zamanda yoksulluk türlerini de olu turmaktadır.

¹ Pete Alcock, *Understanding Poverty*, The Macmillan Press Ltd., 1993, p.3.

² Recep Dumanlı, *Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulmasında Düzenleme Yapılması Gere i*, Devlet Planlama Te kilatı, Ankara,1995, s.1.

³ İhan Tekeli, “Kent Yoksullu u ve Modernite'nin Bu Soruya Yakla ım Seçenekleri Üzerine”, *Devlet Reformu: Yoksulluk*, Ed. A. Halis Akder ve Murat Güvenç, TESEV Yayınları, stanbul, 2000, s.145.

1.1. Mutlak Yoksulluk (Absolute Poverty)

Mutlak yoksulluk bireylerin ya amlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan beslenme, barınma ve giyim ihtiyaçları için asgari gelir ve harcama düzeyini yakalayamama durumudur. Mutlak yoksulluk oranı ise bu asgari refah düzeyini yakalayamayan bireylerin sayılarının toplam nüfusa oranıdır. Mutlak yoksullu un belirlenmesi için öncelikle minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir.⁴ Bu yakla ımda farklı ko ullar ve farklı gelir da ılımları dikkate alınmadan her ülkeye uygulanabilecek bir global yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Bu yoksulluk sınırı daha alt düzeyde ya amanın mümkün olmadığı bir asgari tüketim seviyesini belirlemektedir. Yoksulluk sınırı ile hesaplanan fert gelirinin kar ıla tırılması sonucunda, gelir yoksulluk sınırının altında çıkarsa ki i yoksul ve a ırı yoksul olarak sınıflandırılmaktadır.

Mutlak yoksulluk yakla ımında, yoksulluk sınırı iki farklı yöntemle hesaplanmaktadır. İki, sadece minimum gıda harcaması maliyeti yöntemidir. Di eri ise minimum gıda harcamasının yanında giyinme, barınma, ısınma vb. temel ihtiyaçların da dikkate alındı ı bir yöntemdir. İkinci yöntem, birinci yönteme göre daha yüksek bir yoksulluk sınırı tanımlamaktadır.⁵

1.2. Göreli Yoksulluk (Relative Poverty)

Görelî yoksulluk yakla ımı, ki inin toplum tarafından kabul edilen asgari bir ya am düzeyine sahip olup olmadığı ile ilgilenmektedir. Farklı grupların mutlak gelir düzeylerinden daha çok gelir ve refahın da ılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır.⁶ Birle mi Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin yayınladı ı 2000 yılı raporunda göreli yoksullu u u ekilde tanımlamı tır; gıda gereksinimleri dı ındaki giyim, barınma, ısınma, enerji gibi zorunlu gereksinimleri kar ılayabilmek için gerekli olan gelirin

⁴ TÜS AD, *Türkiye’de Bireysel Gelir Da ılımı ve Yoksulluk: AB le Kar ıla tırma*, TÜS AD-T/2000/12, stanbul, Aralık 2000, s.96.

⁵ TÜS AD, *a.g.e.*, s.96.

⁶ C. Can Aktan, . Ya ar Vural, “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. C. Can Aktan, Hak-Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002, s. 43.

olmaması durumudur.⁷ Göreli yoksulluk, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmanın engellenmiş olmasıdır.⁸

Yoksulluk bu şekilde tanımlandığında, bir kişinin yoksul olup olmaması sadece kendi gelirinin ne olduğuyla olmayıp aynı zamanda toplumdaki diğer bireylerin de gelirlerinin ne olduğuyla olacaktır.⁹

1.3. Öznel Yoksulluk (Subjective Poverty)

Öznel yoksulluk yaklaşıma göre yoksulluk sınırına ulaşmanın bir yolu, toplumun bu konudaki görüşünü belirlemektir. Bu nedenle insanların asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusu, onların kişisel kararlarına bırakılmıştır.¹⁰

Öznel yoksulluğun hesaplanması, araştırmanın yapılacağı topluluğun kendi değerlendirilmelerine göre, geçinebilmeleri için gerekli gördükleri gelir düzeyi temel alınarak belirlenen bir öznel yoksulluk sınırına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın o toplumda yaşıyanlar tarafından verileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu durumda kendisini yoksul hissetmeyenler yoksulluk sınırının üstünde, kendisini yoksul hissedenler ise yoksulluk sınırının altında kabul edilmektedir.¹¹

1.4. Gelir Yoksulluğu (Income Poverty)

Gelir yoksulluğu, asgari yaşam standardını karşılamak için ihtiyaç duyulan temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından gerekli minimum gelir düzeyinin altında gelire sahip olanların durumunu ifade etmektedir.¹² Asgari yaşam düzeyini saptamak için gerekli olan gelire

⁷ UNDP, *Povert Report 2000*, New York, Oxford University Press, 2000, p. 20.

⁸ Sibel Kalaycıoğlu, "Toplumsal Tabakalaşma", *Sosyolojiye Giriş*, Ed. İhsan Sezai, 3. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2010, s. 258.

⁹ Udaye Wagle, "Rethinking Poverty Definition and Measurement", *International Social Science Journal*, Volume 171, 2002, p.156

¹⁰ TÜSAD, *a.g.e.*, s. 98.

¹¹ Fikretenses, *Küresellemenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Ekonomik Sorunlar*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 94.

¹² Coşkun Can Aktan, *Türkiye Dünya'nın Neresinde?*, EGAD Yayını, İzmir 1992, s. 81.

yoksulluk sınırı denmektedir. Bu sınırında altında gelire sahip olanlar yoksul olarak adlandırılmaktadır.

Gelir yoksulluğunun ölçütü parasal gelirdir. Bu tür yoksulluğu ölçmek için kullanılan temel veriler, tüketilen mal ve hizmet miktarı ile bu miktarı sağlayacak parasal gelir olmaktadır.

1.5. İnsani Yoksulluk (Human Poverty)

Yoksul kişiler sadece maddi olanaklardan değil fırsatlardan da yoksun kalmaktadırlar. Gıda yetersizliği, yaşam sürelerinin kısalması, sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları, anne sağlığının yetersizliği gibi olumsuzluklar da söz konusu olmaktadır. Ayrıca enerji, iletişim, alt yapı hizmetleri, içme suyu gibi temel insani ihtiyaçlara ulaşabilme olanakları sınırlıdır.¹³

İnsani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks yaşam süresinin kısalması, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet, kamusal ve özel kaynaklara erişim gibi mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını, insani gelişiminde kalmış insanların oranını ölçmektedir.¹⁴

1.6. Sosyal Dışlanma (Social Exclusion)

1980'li yıllardan itibaren tüm dünyada uygulanan liberal politikaları etkisizleştiren artmasına, uzun süreli işsizleşme, esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına, sosyal korumanın ve sosyal hizmetlerin azaltılmasına, mutlak ve göreceli anlamda yoksulluğun artmasına ve sosyal dışlanma denilen olguyla karşılaşılmasına neden olmuştur. Sosyal dışlanma bazı bireylerin toplumun dışına itildikleri, yoksulluklarının, temel beceriler ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının eksikliği yüzünden ya da ayrımcılığın bir sonucu olarak tam katılımdan alıkonuldukları bir süreçtir. Sosyal, kişisel, kurumsal faktörler ve piyasa faktörleri sosyal dışlanmaya neden olarak; bireyi sosyal dışlanmaya, işsizlik, gelir, temel eğitim ve mesleki eğitim fırsatlarından uzaklaştırmaktadır. Yoksulluk sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucu olma özelliğine sahiptir. Yeterli ve düzenli gelir getiren bir işi

¹³ Aktan, Vural, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁴ Aktan, Vural, *a.g.e.*, 45.

olmayan ki i, yoksulluk riskiyle kar ıla abilece i gibi, yoksul oldu u için yeterli temel ve mesleki e itimden mahrum kalaca ı için düzenli bir i te istihdam edilmesi ihtimali de zayıf olacaktır.¹⁵

1.7. Yoksulluk Kültürü (Culture of Poverty)

Yoksulluk kültürü yoksullu a maruz kalmı grupların ortak inanç, de er ve kültürlerinin tarihi süreç içinde kurumsalla masıdır. Yoksulluk kültürü devamlı bir yoksulluk durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk kültürü, daha çok kentlerde yoksullukla beraber ortaya çıkan dı lanma, umutsuzluk, kapalı ya am tarzı gibi unsurların bir tabu haline geldi i ve sonraki ku aklara aktarıldı ı bir süreçtir.

Yoksulluk kültürü kavramı, Oscar Lewis tarafından ortaya atılmı tır. Lewis yoksulluk kültürüne sahip olan insanların ta raya ait ve yerel merkezli ya adıklarını sadece kendi konumlarından, kendi çevrelerinden haberdar olduklarını belirtmi tir. Bu insanlar hiçbir sınıf bilincine, bakı açısına da sahip de ildirler.¹⁶ Problemlerini, engellenmelerini, dı lanmı lıklarını yenmek için kendilerine has tutum, de er ve davranı lar geli tirerek ve kendilerine özgü bir hayat tarzı olu turarak yarattıkları alt kültürde topluma uyum sa lamaya çalı maktadırlar.¹⁷ Bu nedenle toplumun geri kalan kesimlerinden ayrılan, aile içi toplumsalla ma mekanizmaları aracılı ıyla bu kültürü nesilden nesile aktaran, kendilerine özgü yapıları ve savunma mekanizmaları olan bir ya am tarzına sahiptirler.¹⁸

¹⁵ Seyhan Erdo du, “Sosyal Politikada “Avrupalı” Bir Kavram: Sosyal Dı lanma”, *Çalı ma Ortamı Dergisi*, Sayı:75, Temmuz-A ustos 2004, (Çevrimiçi) http://sosyalpolitika.fiek.org.tr/?p=38*more-38, 07.02.2011.

¹⁶ Charles A. Valentine, *Culture and Poverty*, The University of Chicago Press, Chicago, 1970, p. 60.

¹⁷ Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Deniz, Sentez Yayıncılık, stanbul, 2007, s. 393.

¹⁸ Sibel Özbudun, “Küresel Bir ‘Yoksulluk Kültürü’ mü?”, *Yoksulluk, iddet ve nsan Hakları*, Ed. Yasemin Özdek, TODA nsan Hakları Ara tırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 2002, s. 60.

2.TÜRK YE'DE YOKSULLUK SORUNUNA EKONOMİK VE TOPLUMSAL BAKI

Türkiye'de yoksulluk olgusu incelenirken Cumhuriyet'in kurulu sürecinden itibaren ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimleri irdelemek yerinde olacaktır.

Batı'da kapitalist sanayileleşme süreciyle birlikte tarımsal yapı çözülüp kentlerde sanayileşme durumu gelirken, Osmanlı imparatorluğu'nda böyle bir süreç yaşanmamış ve köylüyü çözecek politikalara ihtiyaç duyulmamıştır. Köyler tarımsal üretimin yaygın olarak yapıldığı, nüfusun çoğunluğu yoksul olarak yaşadığı yerlerken; kentler elit bürokratların ve büyük tüccarların yaşadığı yerler olarak görülmüştür. Bu nedenle yoksulluk kentlerde görülmezken, köylerde bir yaşam biçimi olarak algılanmıştır. Yoksullukla mücadele, devletçe desteklenen ve bireylerin de katkı yaptığı gönüllü kuruluşlarca yapılmış ve devlet politikasında yer almamıştır.¹⁹

Cumhuriyetle birlikte köylüye ve tarımsal üretime bakıldığında değişim vardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye, sanayileşme ve modernleşme odaklı bir gelişme stratejisi izleyerek köylüyü dönüştürme sürecine girmiştir. Savaşın neden olduğu yoksullukla mücadelede devlet tarafından kapitalist piyasa koşulları çerçevesinde oluşan yoksulluk sürecine girilmiştir. 1946 yılına kadar Türkiye'nin öncelikli hedefi parçalanmış imparatorluktan, yoksul halktan bir millet ve milli burjuvazi yaratmak olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Türkiye kapitalist dünya ekonomisine entegrasyon çabasında olmuştur. Sanayileşmeyi hedefleyen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük sanayileşme stratejisi yavaş yavaş etilmeye başlanmıştır; 1947'de Dünya Bankası ve IMF'ye üye olunarak, dış yardımlara ve borçlanmaya kapıları açılmış, tek partili düzenden çok partili düzene geçiş süreci yaşanmıştır.²⁰

1950-53 yılları arasında sanayileşme ziyade tarımsal odaklı ve kırsal kesimdeki üretim yapısını değiştiren bir gelişme stratejisi uygulanmış ve alınan kredilerin önemli bir bölümü tarımın makineleştirilmesinde kullanılmıştır. Tarım kesimindeki refah artışından büyük çiftçi, tüccar ve

¹⁹ Tahsin Bakırta , "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu'nun Yapısal Ekonomik Analizi (1908-2008)", *Tarihi, Siyasi, Sosyal Gelişmelerin Işığında Türkiye Ekonomisi 1908-2008*, Ed. Nevin Coşar, Melike Bildirici, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s.284.

²⁰ Bakırta , *a.g.e.*, s. 285-290.

esnaf yararlanmı tır. Makinele me tarlada ırgat olarak çalı an yoksul köylünün birço unun toprakta istihdam dı ı kalmasına, kendine yetecek kadar topra ı olan köylünün de topraksızlaşmasına neden olmu tur. Ayrıca makinele meyle birlikte ekilebilir alanlardaki hızlı geni leme toprak sahiplerinin lehine i leyerek, küçük toprak sahipleriyle topraksız köylülerin topraktan kopma sürecini hızlandırmı , topra ın e itsiz da ılımı ve kırsal kesimde olu an i sizlik kırsal kesimden kentlere göç olgusunu meydana çıkarmı tır. Kırdaki yoksul maraba, ırgat ya da reñberden kentteki yoksul i iye dönü üm süreci ya anmaya ba lamı tır. Bu süreçte kırla ba ımı sıkı sıkıya koruyan genellikle enformel/marjinal sektörlerde geçici i ler bulan ya da sanayi sektöründe i ili e geçmeye çalı an bir i i kitlesi ortaya çıkmı tır. Göçle birlikte kendini gösteren barınma sorunu gecekondu olgusunu ortaya çıkarmı tır.²¹ Kentlerde meydana gelen hızlı nüfus artı ına konut arzının yeti ememesi, konut sorununu büyütürken kiralara yükselmesine neden olmu , bu durum hem göç edenleri hem de kentlerde sabit gelirle ya ayanları daha da yoksulla tırmı tır. Gecekondu ticaretinin yapılmaya ba landı ı bu dönemde kira gelirleri kentli gelirlerinin büyük bir bölümünü olu turmaya ba lamı tır.²²

1960 ve 1970’li yıllarda uygulanan korumacılık, planlı-ithal ikameci sanayile meye dayalı büyüme stratejisinin bir parçası olmu tur. Planlı ekonomi ve hızlı kalkınma hedefi, kaynak da ılımının sanayi lehine düzenlenmesini gerektirmi tir. Dı rekabette korunan, içe dönük, dı a ba ımlı sanayile menin kurulup geli tirilmesi için kamu kesimi te vik politikalarını yaygınla tırmı ve temel ara malların üretiminde maliyetinin altında özel sektöre girdiler sa lamı tır. e dönük kurulan sanayi hem üretim girdilerinde hem de finansmanında dı a ba ımlı olması nedeniyle, döviz üretememi ve sürekli döviz tüketir hale gelmi tir. Bu dönemde üretilen ürünlerin iç piyasada alıcı bulabilmesi için gelir da ıtıcı iktisat politikaları uygulanmı tır. Bu süreçte hem yatırım hem de özel sektörün üretim girdilerine dü ük fiyat politikası izlenirken, iç talebin geni lemesi için de yaygın istihdam politikaları, yaygın tarımsal destek politikaları ve reel ücret artı ları eklende gelir da ıtıcı politikalar izlenmi tir. Ücret artı ları ve sanayile me stratejisiyle artan i ile me süreci göç hareketini hızlandırmı tır. Bu dönemde çalı an kesim ve tarımsal üretim yapan kesimin

²¹ Bakırta , *a.g.e.*, s. 291-293.

²² Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, stanbul, 2005, s.130.

gelirinde artı ya anırken, piyasa dı ı kalanlar gelir da itıcı politikalarından yararlanamamı , kente göç eden köylü yoksulun yoksullu u devam etmi , i siz, sı ıntı kentli konumuna dönü mü tür.²³ Bu dönemde rant sistemi temelinde geli en sanayi, yeniden üretimi sa layacak düzeyde bir sermaye birikimi sa layamamı tır.²⁴

1980 yılında geçmi in koruyuculuk fikri tamamen terk edilmeye ba lanmı tır. Yeni dönemde devletin idari olarak küçültülmesi, üretim ve istihdamdan çekilmesi, güvenlik, e itim, sa lık gibi temel ihtiyaçların kar ılanmasında kamu yerine özel sorumlulu a vurgu yapılması, piyasanın ikame edilmesi fikri ön plana çıkmı tır. stihdamda daralma, sosyal güvenlikte ve sosyal hizmetlerde özelle me, i yapısındaki dönü üm, i sizlik ve yoksullu un da ekil de i tirmesine neden olmu tur. Tam zamanlı, sigortalı ya da garantili i bulmak güçle mi ; dü ük gelir ve güvencesiz i dönemi ba lamı tır. Bu dönemde çalı anlar birikim yapamamı ve hatta günlük tüketim ihtiyaçlarını zor kar ılamı lardır. Ortaya çıkan bu yeni ko ullarda yoksul hanelerin yoksullu u yenmesi güçle mi ve yoksulluk sonraki ku aklara devredilerek sürekli bir hal almaya ba lamı tır.

1980–1989 yılları arasında ücret maliyetlerinin bastırılmasına dayalı birikim modelinin izlenmesi, ücretli kesimi hızla yoksulla tırmı tır.²⁵ Esnek üretim ve istihdam, sendikaların güçsüzle tirilmesiyle kolay i ten çıkarmalar, sözleşmeli ve mevsimlik i çi uygulamaları, ta eronla ma çalı an yoksul kesimi yaratmı tır.

Tarım sektörünün piyasa ko ullarına bırakılmasıyla Türkiye tarımda ithalatçı duruma gelmi ; bu durum göçü tetikleme tir. Göçün neden oldu u hızlı ve yo un nüfus artı ının ihtiyacı olan istihdam, altyapı hizmetleri ve konut sorununun çözülememesi yoksullu un kentlere ta nmasına neden olmu tur.²⁶

Türkiye’de bölgesel e itsizlikler de yoksullu u arttıran unsurlardandır. Do u ve Güneydo u Anadolu Bölgeleri dü ük insani kalkınma, e itim ve

²³ Tahsin Bakırta , *a.g.e.*, s.295–323.

²⁴ Yıldız Sertel, *Türkiye’de Dı a Dönük Ekonomi ve Çökü* , Alan Yayıncılık, stanbul, 1988, s.17.

²⁵ Erinç Yeldan, *Küreselle me Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölü üm, Birikim ve Büyüme*, letim Yayınları, stanbul, 2003, s.44.

²⁶ Ercan Tatlıdil, “Kentle me ve Göç”, *Sosyolojiye Giri* , Ed. hsan Sezal, 3.bs., Beta, stanbul, A ustos 2010, s.348.

sa lık konusunda yetersizlikler ve cinsiyete ba lı e itsizlikler ya amaktadır.²⁷

Ayrıca 1980'lerde ya anan dönü ümle beraber gecekondular mahallelerinde e itsiz güç ili kileri ortaya çıkmı tır. Gecekondular, kente önce gelenlerin bir servet edinme ve sınıf atlama aracı olmu tur. Gecekonduların ticarile mesi arsa-toprak de erinin yükselmesine ve kentsel rantların büyümesine yol açmı tır.²⁸

Devlet küçülürken e itim ve sa lık hizmetlerinde piyasala ma süreci ba göstermi , bu hizmetlere ula abilmek için satın almak zorunlulu u ortaya çıkmı tır.

2000 ve sonrasında IMF ile imzalanan stand-by anla maları, ekonomi politikalarında köklü dönü ümlere neden olmu tur. Dı kaynak giri ine ve borçlanmaya ba ımlı büyüme devam ederken; artan borçlar nedeniyle bütçenin büyük bir bölümü faiz ödemelerine ayrılmaya devam etmi tir. Kamu, faiz ödemeleri nedeniyle artan harcamalar sonucu sosyal güvenlik, e itim, sa lık, personel harcamalarına ayrılan paydan tasarruf etmek zorunda kalmı tır. 2001 krizinden sonra IMF'nin %6,5'i bulan faiz dı ı fazla hedefi de devletin temel hizmetlere kaynak aktarımını olumsuz etkilemi tir. Bu süreç Türkiye'de yoksullu unu derinle mesine neden olmu tur.²⁹

Ekonomik büyümenin yeterli istihdam yaratamaması yoksulluk boyutunu derinle tirmi tir. 1960'larda ya anan i çile tirme süreci, hem köylüler hem i çi sınıfı hem de kent yoksulları için daha güvenceli ko ullarda olmu tur. Ancak 1980 sonrası ya anan i çile tirme süreci, bu kesimlerin yararlandı ı kayırcı mekanizmaların birer birer ortadan kalkmasıyla güvencesiz bir ortam yaratmı tır. Bugün ya anan yeni yoksulluk, geçmişten farklı olarak sadece göç edenleri de il; toplumun daha geni bir kesimini içine alarak yaygınla an, insanın göreceli ya am kalitesindeki farklılıkları da yansıtan bir yoksulluk olmaya ba lamı tır.

²⁷ Didem Gürses, "The Capability Approach and Human Development in Turkey", *The Journal of Third World Studies*, Volume: 23, No.2, Fall 2006, p.79.

²⁸ O uz I ık, M. Melih Pınarcıo lu, *Nöbetle e Yoksulluk Gecekondula ma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örne i*, İletim Yayınları, İstanbul, 2001, s.77-78.

²⁹ Erinç Yeldan, "Faiz Dı ı Fazla Paranoyası Süreerken ç Borçlar", (Çevrimiçi) http://www.bilkent.edu.tr/yeldane/Yeldan18_30_Mart_05.pdf, 11.11.2010.

3. TÜRK YE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Türkiye'de yoksulluk, uzun süreli yüksek enflasyon, ard arda yaşanan krizler, göç olgusu, terör ve diğer ekonomik, toplumsal gelişmelerle birlikte gittikçe daha derin ve yorucu olmaktadır. Yoksulluğun önlenmesinde, gelir dağılımının iyileştirilmesinde ve ekonomik gelişiminin sağlanmasında ülkede uygulanacak politikaların birbiri ile uyum içinde olması önemlidir.

3.1. Ekonomik Kalkınma Politikaları

Türkiye'de yoksulluğun giderilmesi ve gelir dağılımının uzun vadede iyileştirilmesi, ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesine bağlıdır. Ancak yoksulluk açısından büyümenin hızı kadar, büyümenin biçimi, büyümenin yoksulluğu etkileme kanalları ve yoksulluk profili de önem taşımaktadır.³⁰ Ayrıca eşitsiz bir büyüme yoksulluğun azaltılması sürecinde çok yeterli olmayacaktır. Burada önemli olan yoksulluğun önlenmesi ve gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için, ülke ekonomisinin sürdürülebilir kalkınma süreci içinde olması gerektirir. Türkiye'de yoksulluğun giderilmesi, özellikle yoksulluğun daha yorucu olduğu bölgelerde milli ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesine bağlıdır.³¹ Ancak bu büyüme yoksullar lehine gerçekleşmelidir. Yoksulların lehine bir büyüme; istihdam yaratan, eşitsizlikleri azaltan, yoksulların gelirlerini arttıran politikalarla sağlanabilir.

3.2. Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)

Yoksulların ekonomik durumlarını etkileyen riskler; sosyal riskler, doğal riskler, sağlık riskleri, ekonomik riskler, siyasal riskler ve çevresel riskler olarak ayrılmaktadır. Sağlıkla ilgili olan riskler çalışmayı engelleyecek hastalıklara maruz kalma, yaşlılık, sakatlık; sosyal riskler toplumsal destek ve dayanımındaki azalma; ekonomik riskler işsizlik,

³⁰ Coşkun Can Aktan, *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme*, Takav Matbaası, Ankara 1993, s.263-265.

³¹ Merih Celasun, *Yoksulluğu Önleme Stratejileri, Sivil Toplum Kuruluşları Diyaloğu*, Diyarbakır, 29-31 Mayıs 1997, TESEV, İstanbul, 1998, s.41.

ücretlerdeki de i iklikler ve fiyat dalgalanmaları; siyasal riskler gelir transferlerinde ve sübvansiyonlarda azalmalar, iç çatı malar, fiyatlardaki de i imler; çevresel riskler ise kuraklık, sel, çevre kirlili i, bula ıcı hastalıklar olarak kendini göstermektedir. Bu ekil sosyal riskler, toplumda gelir da ılımının bozulmasına, yoksullu un ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³²

Sosyal risklerle mücadele etmek için, do ru amaç ve do ru araçlar belirlenerek sosyal risk yönetimi uygulanmalıdır. Sosyal risk yönetiminde amaçlar üç ana grupta toplanmaktadır. İlk olarak, risk azaltma stratejisi gelmektedir. Bunlar topluluk ve ülke düzeyinde alınan önlemlerdir. Di eri, risk hafifletme stratejisidir. Bunlar riski azaltma yöntemleri olup, çe itlendirme ve sigortadan olu maktadır. Üçüncü risk azaltma stratejisi, ba etme stratejisidir. Bunlar ok ortaya çıktıktan sonra etkilerini azaltmaya yönelik önlemler olup, sosyal güvenlik a mının harekete geçirilmesiyle gerçekleşmektedir.³³ Bu önlemler hem piyasa mekanizması, hem de kamusal politikalar yoluyla uygulanmaktadır.

Türkiye’de 2001 yılında uygulamaya konulan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), yoksullukla mücadelede kamusal nitelikli bir stratejidir. Projenin amacı, ekonomik krizlerin yoksul haneler üzerindeki etkisini azaltmak ve bu hanelerin gelecekte olabilecek risklerle ba edebilme kapasitelerini iyile tirmektir.³⁴

SRAP, yoksullara sosyal hizmet, destek sa layan devlet kurumlarının kapasitelerinin artırılmasını, nüfusun en yoksul % 6’sını hedefleyen ve temel sa lık-e itim hizmetlerinin daha etkin kullanımına dayalı olan bir sosyal destek sisteminin uygulanmasını, sosyal hizmetlere eri imin artırılmasını ve yoksullara yönelik gelir getirici istihdam olanaklarının

³² Co kun Can Aktan, “Sosyal Riskler, Yoksulluk ve Sosyal Risk Yönetimi”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. Co kun Can Aktan, Hak- Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002, s. 573.

³³ Filiz Zabcı, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksullu u Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58-1, 2002, s.222-223.

³⁴ Cahit Ba cı, “Yoksullu u Azaltmaya Yönelik Yeni Araçlar ve Yakla ımlar: Kamu Politikalarında Yoksulluk”, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Ed. K. Tuna, .Altan, A. Eren, Z. Güne , stanbul, 1-3 ubat 2008, s.362.

geliştirilmesini hedeflemektedir.³⁵Sosyal destek sisteminin uygulanması artırlı Nakit Transferi (NT) yoluyla sağlanmaktadır. NT, ailelerin davranışlarında sağlık ve eğitim açısından olumlu değişiklikleri içeren, çocuklu aileleri hedefleyen bir sosyal yardım aktarımıdır.

3.3.Sosyal Çerme Çalışmaları (JIM Belgesi)

Türkiye'nin Avrupa Sosyal Dönüşümle Mücadele Stratejisi'ne dahil olabilmesi için Ortak Çerme Belgesinin (JIM) hazırlanması üzerine 28 Nisan 2004'de Avrupa Komisyonu ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arasında bir ön değerlendirme toplantısı yapılmış, 3 Aralık 2004'de ise Ankara'da Avrupa Komisyonu yetkilileri ile tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, sosyal ortakların, sivil toplum kuruluşlarının, üniversite temsilcilerinin katıldığı toplantıyla JIM'in hazırlanma süreci başlatılmıştır.

JIM Belgesinin 2006 yılı sonunda tamamlanması ve 2007 yılı başlarında imzalanması planlanmış ancak gerçekleştirilememiştir. 2007 yılında sosyal çerme alanında sınırlı ilerlemeler kaydedilmiş ve belgenin çalışma süreci tamamlanamamıştır. 6 Kasım 2007 tarihinde açıklanan İlerleme Raporu'na göre, yoksulluk sınırında yaşayan nüfus yüzdesi üye ve aday ülkelerle kıyaslandığında en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Yeterli sosyal transferlerin eksikliği ve çalışan yoksulların yüksekliği nedeniyle önemli oranda çocuk yoksulluğu ortaya çıkmıştır. Engellilerin istihdam edilebilirliğini arttırmaya yönelik kaynaklar artmıştır. Sosyal koruma kapsamında da sınırlı ilerleme kaydedilerek Sosyal Güvenlik Reformu'nun yürürlüğe girmesi 2008 yılına ertelenmiştir.³⁶

2010 yılına gelindiğinde Ortak Sosyal Koruma ve Sosyal Çerme Belgesi'nin sonuçlandırılmasına yönelik hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. 2010 yılı Türkiye İlerleme Raporu'na göre, Anayasa'da yapılan değişikliklerle çocuklara, yaşlılara ve engellilere karşı pozitif ayrımcılığın yolu

³⁵ World Bank, *SRAP Proje Özeti*, (Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0,,contentMDK:20815989~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html>

³⁶ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu (COM (2006)663)*, SEC (2007) 1436, Brüksel, 6 Kasım 2007, s. 54-55.

açılmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarında engelli istihdamına yönelik bütçeyle ilgili kısıtlamalar kaldırılmıştır.³⁷

3.4. Sosyal Transfer Politikalar

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemleri primli ve primsiz rejim olarak iki sistemden oluşmaktadır. Bu nedenle sosyal transferleri de primli ve primsiz olarak iki grupta toplayabiliriz. Primli rejim, sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda emekli aylıkları, dul ve yetim aylıkları, malullük, gebelik, doğum, emzirme yardımları, geçici ve sürekli iş göremezlik aylıkları, işsizlik ve aile yardımı ödeneği, sağlık sigortası hizmetleri, kıdem tazminatı ödeneği bulunmaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), T.C. Emekli Sandığı ve Bağ-KUR tarafından yürütülmektedir. 20.05.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile SSK, T.C. Emekli Sandığı ve Bağ-Kur Genel Müdürlükleri kaldırılarak Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olarak birleştirilmiştir.³⁸

Primsiz rejim kapsamında ise, sosyal yardım ve hizmetler bulunmaktadır. Sosyal hizmetler, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu tarafından düzenlenmektedir. Kanun korunmaya muhtaç çocuk, sakat ve yaşlılara öncelik tanımakta olup, sağlık hizmetleri ve konut yardımları bu kanunun kapsamı dışında kalmaktadır.³⁹

Türkiye’de sosyal yardım programları; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK–2022 sayılı Kanun uyarınca yapılan ödemeler), Sağlık Bakanlığı (SB-Yeşil Kart Uygulaması), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM–227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) tarafından yapılmaktadır.⁴⁰

³⁷ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2010 Yılı İzleme Raporu*, SEC (2010) 1327, Brüksel, 09. Kasım 2010, s. 70, 71.

³⁸ Sırma Demir Öker, *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, s. 76.

³⁹ Öker, a.g.e., s. 78.

⁴⁰ Sırma Demir Öker, Nurhan Parlak Şahin, Rıdvan Kurtipek, “Yoksullukla Mücadelede Kamu Politika ve uygulamalarının Değerlendirilmesi” *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Ed. K. Tuna, İstanbul, Altan, A. Eren, Z. Güne, İstanbul, 1–3 Şubat 2008, s. 555.

4. TÜRK YE'DE KAMU SOSYAL TRANSFER HARCAMALARININ YOKSULLU A ETK LER ÜZER NE B R ARA TIRMA

Uygulamada Türkiye'deki kamu sosyal transfer harcamalarının i teki duruma göre yoksullu u azaltıcı etkisi analiz edilmektedir. Bu amaçla 2002–2009 dönemini kapsayan zaman serisi ile Klasik En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak ekonometrik model elde edilmiştir.

Analizde Tablo1'deki veriler kullanılmıştır. Çalışmada yoksullu u azaltmak için kullanılan kamu sosyal transfer harcamaları ba ımsız de i ken olarak alınmıştır. Ba ımlı de i ken ise, i teki duruma göre ücretli-maa lı, yevmiyeli, i veren, kendi hesabına, ücretsiz aile i çisi ve i arayanlardır.

Fertlerin i teki durumlarına göre yoksulluk oranları ile yoksulluk harcamaları arasındaki ili ki incelenmiş elde edilen sonuçlar (1) ve (5) no'lu modellerde verilmiştir.⁴¹

$$(1) \quad \text{Ücretli Maa lı} = 14.73 - 0.00000108\text{YoksHar}$$

$$(0.0005 \quad 0.0211)$$

$$R^2 = 0.61$$

$$DW:0.92$$

$$(2) \quad \text{Yevmiyeli} = 46.21 - 0.00000227\text{YoksHar}$$

$$(0.0000 \quad 0.0055)$$

$$R^2 = 0.74$$

$$DW:0.59$$

$$(3) \quad \text{veren} = 10.20 - 0.000000918\text{YoksHar}$$

$$(0.0001 \quad 0.0017)$$

$$R^2 = 0.82$$

$$DW:1.14$$

⁴¹ Çalışmada katsayıların anlamlılık düzeyleri için % 5 hata payı ile çalışılmıştır. Parantez içindeki değerler kuyruk olasılıklarını (Prob) ifade etmektedir. Modellemelerde elde edilen tüm parametreler % 5 hata payına göre istatistiksel olarak anlamlıdır. Hiçbir modelde otokorelasyona (DW) rastlanmamıştır.

$$(4) \quad \text{Kendi Hesabına} = 33.07 - 0.00000121 \text{YoksHar}$$

$$(0.0000 \quad 0.0097)$$

$$R^2 = 0.69$$

$$DW:1.08$$

$$(5) \quad \text{Ücretsiz Aile çisi} = 39.99 - 0.00000114 \text{YoksHar}$$

$$(0.0000 \quad 0.0086)$$

$$R^2=0.71$$

$$DW:1.55$$

(1) no'lu modelde ücretli ve maa lı kesimin yoksulluk oranı, hiç yoksulluk harcaması yapılmaması durumunda % 14.73 olarak bulunmu tur. Yapılan her bir birim yoksulluk harcaması, bu kesimin yoksulluk oranını 0.00000108 kadar azaltmaktadır. Model ücretli-maa lı kesimdeki yoksullu u % 92 açıklamaktadır. (2) no'lu model yevmiye ile çalı an kesimin yoksulluk oranını incelemi tir. Hiçbir yoksulluk harcaması yapılmadı nda yoksulluk oranı % 46.21'dir. Yoksulluk harcamalarındaki her bir birimlik artı yoksulluk oranını 0,00000227 kadar azaltmaktadır. Model bu kesimdeki yoksullu u % 74 açıklamaktadır. (3) no'lu modele göre hiçbir yoksulluk harcaması yapılmadı nda i veren kesiminin yoksulluk oranı % 10,20 olarak bulunmu tur. Her bir birim yoksulluk harcaması artı nda i veren yoksulluk oranı 0.000000918 kadar azalmaktadır. Model i veren yoksullu unu % 82 açıklamaktadır. (4) no'lu modelde kendi hesabına çalı an kesimin yoksulluk oranı incelendi inde, yoksulluk harcaması yapılmadı ı durumda yoksulluk oranı % 33,07 olarak bulunmu tur. Her bir birimlik yoksulluk harcaması yapılması durumunda bu oran 0.00000121 kadar azalmaktadır. Model kendi hesabına çalı anların yoksullu unu % 69 açıklamaktadır. (5) no'lu modelde aile i çisi olarak çalı anların yoksulluk oranı % 39.99 olmaktadır. Her bir birimlik yoksulluk harcaması aile i çisi olarak çalı anların yoksulluk düzeyini 0.00000114 kadar azaltmaktadır. Model aile i çisi olarak çalı anların yoksulluk oranını % 71 açıklamaktadır. ncelenen gruplar içinde en yüksek yoksulluk oranına sahip olan kesim % 46 ile yevmiyeli kesimdir. Ayrıca bu kesim yapılan yoksulluk harcamalarından da en fazla etkilenen kesimdir. Yevmiyeli kesimden sonra en yüksek yoksulluk oranına sahip olan kesim % 39,9 ile ücretsiz aile i çileridir. Bunu kendi hesabına çalı anlar ve ücretli-maa lı kesim izlemektedir. veren olarak çalı an kesim % 10 ile en dü ük yoksulluk oranına sahip olan kesimdir.

5. SONUÇ

Sosyal refah devletinin tasfiye edilmesi, mali kırılganlığın artması, artarda yaşanan krizler ve göç sonucunda, günümüzde yoksulluk sorunu ciddi bir şekilde de i im geçirmi tir. Artık sadece ekonomik önlemler, sorunu çözmeye yeterli olmamaktadır. Ekonomik kalkınma projelerinin yanında, sosyal kalkınma programları ve insanı merkez alan gelişim stratejileri de gerekmektedir.

Yoksulluğun önlenmesi ve gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için, ekonomik büyümenin istikrarlı bir biçimde gerçekleşmesi ve yaratılan gelirin dezavantajlı bölge ve sektörlerle adil paylaşılması gerekmektedir. Bunun yanında barınma, beslenme, sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçları içeren sosyal politikalara da a ırlık verilmesi yoksullukla mücadelede arttır. Bunun için öncelikle sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin ve etkinliğinin artırılarak her kesime ulaşması sağlanmalıdır. Barınma, beslenme ve temiz çevreye ulaşmada hızlı nüfus artışı önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle nüfus planlaması, yoksullukla mücadelede olumlu sonuçlar doğuracak unsurlardan biri olmaktadır.

Ayrıca gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizlik sorunu yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir. Yoksulluğun önüne geçilebilmesi için, yoksulların durumlarını iyileştirecek, yaratılacak gelirin toplumun daha geniş kesimlerine ulaşmasını sağlayacak, gelirin belli bir kesimin elinde birikmesini engelleyecek uygulamalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında ekonomik büyümeyi esas alan, toplumun refah seviyesini yükselten, bölgesel gelişimlik farklarını azaltan, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliğini yaratan, gelir dağılımını iyileştiren ekonomik ve sosyal politikaların eş zamanlı ve birbiriyle uyum içinde uygulanması arttır. Gereksizlik, gerekse yoksullukla mücadelede sadece bireyin değil devletin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası örgütlerin de topyekûn işbirliği gerekmektedir.

Tablo 1: Mutlak yoksulluk oranları (%) 1987, 1994, 2002-2009.

	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Mutlak Yoks (Türkiye) teki Durum	27,00	28,30	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Ücretli Maa lı Yevmiyeli			13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
veren			45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
Kendi Hesabına Ücretsiz Aile çisi			8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Har. Esaslı Görel Yoksulluk (Türkiye)			29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
			35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
			14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,43	15,06	15,12

Kaynak: TÜ K 2009 yoksulluk çalı ması sonuçları, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=23&ust_id=7, 27.04.2011.

KAYNAKÇA

Aktan, C. Can, *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelle tirme*, Takav Matbaası, Ankara, 1993.

Aktan, C. Can, “*Sosyal Riskler, Yoksulluk ve Sosyal Risk Yönetimi*”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. Co kun Can Aktan, Hak-Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.

Aktan, C. Can, *Türkiye Dünya'nın Neresinde?*, EG AD Yayını, zmir 1992.

Aktan, C. Can, . Ya ar Vural, “*Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. C. Can Aktan, Hak-Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002, s. 39-69.

Alcock, Pete, *Understanding Poverty*, The Macmillan Press Ltd., 1993.

Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2007 Yılı lerleme Raporu (COM (2006)663)*, SEC (2007) 1436, Brüksel, 6 Kasım 2007.

Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2010 Yılı lerleme Raporu*, SEC (2010) 1327, Brüksel, 09 Kasım 2010.

Bacı, Cahit, “Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Yeni Araçlar ve Yaklaşımlar: Kamu Politikalarında Yoksulluk”, *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Ed. K. Tuna, .Altan, A. Eren, Z. Güne , stanbul, 1–3ubat 2008, s. 358-365.

Bakırta , Tahsin, “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu’nun Yapısal Ekonomik Analizi (1908–2008)”, *Tarihi, Siyasi, Sosyal Gelişmelerin Işığında Türkiye Ekonomisi 1908–2008*, Ed. Nevin Coşar, Melike Bildirici, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s. 283-326.

Buğra, Ayhan, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, 3.Bs. İletişim Yayınları, stanbul, 2009.

Celasun, Merih, *Yoksulluğu Önleme Stratejileri, Sivil Toplum Kuruluşları Diyaloğu*, Diyarbakır, 29–31 Mayıs 1997, TESEV, stanbul, 1998, s.41-44.

Dumanlı, Recep, *Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulmasında Düzenleme Yapılması Gerektirir*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara,1995,

Erdoğdu, Seyhan, “Sosyal Politikada “Avrupalı” Bir Kavram: Sosyal Dönüşüm”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı:75, Temmuz-Ağustos 2004, http://sosyalpolitika.fiekg.org.tr/?p=38*more-38, 07.02.2011.

Gürses, Didem, “The Capability Approach and Human Development in Turkey”, *The Journal of Third World Studies*, Volume: 23, No.2, Fall 2006, p. 79-94.

İplikçi, Özgür, M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşen Yoksulluk Gecekonduculuğu ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, stanbul, 2001.

Kalaycıoğlu, Sibel, “Toplumsal Tabakalaşma”, *Sosyolojiye Giriş*, Ed. Hsian Sezai, 3. Bs., Beta Basım Yayın Dağıtım, stanbul, Ağustos 2010, s. 245-258.

Keçenek, Yakup, Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, stanbul, 2005.

Özbudun, Sibel “Küresel Bir ‘Yoksulluk Kültürü’ mü?”, *Yoksulluk, İddet ve İnsan Hakları*, Ed. Yasemin Özdek, TODA İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 2002, s. 53-69.

Özgen, Neşe, “Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11(1), 2005, s. 51-59.

Sarısoy, dris, Selçuk Koç, “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksullu u Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 158, Ocak-Haziran 2010, s. 326–348.

Sertel, Yıldız, *Türkiye’de Dı a Dönük Ekonomi ve Çökü*, Alan Yayıncılık, stanbul, 1988, s.17.

Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Deniz, Sentez Yayıncılık, stanbul, 2007.

eker, Sırma Demir, *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlü ü, Uzmanlık Tezi, Ankara,2008.

eker, Sırma Demir, Nurhan Parlak ahin, Rıdvan Kurtipek, “Yoksullukla Mücadelede Kamu Politika ve uygulamalarının De erlendirilmesi” *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Ed. K. Tuna, .Altan, A. Eren, Z. Güne , stanbul, 1–3 ubat 2008, s. 542-559.

Tatlıdil, Ercan, “*Kentle me ve Göç*”, *Sosyolojiye Giri*, Ed. hsan Sezal, 3.bs., Beta, stanbul, A ustos 2010, s.329-360.

Tekeli, Ihan, “*Kent Yoksullu u ve Modernite’nin Bu Soruya Yakla ım Seçenekleri Üzerine*”, *Devlet Reformu: Yoksulluk*, Ed. A. Halis Akder ve Murat Güvenç, TESEV Yayınları, stanbul 2000, 139-160.

UNDP, *Poverty Report 2000*, New York, Oxford University Press, 2000. Valentine, Charles A., *Culture and Poverty*, The University of Chicago Press, Chicago 1970.

Wagle, Udaye, “Rethinking Poverty Definition and Measurement”, *International Social Science Journal*, Volume 171, 2002, p. 155-165.

World Bank, *SRAP Proje Özeti*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0..contentMDK:20815989~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html>

Yeldan, Erinç, “Faiz Dı ı Fazla Paranoyası Sürerken ç Borçlar”, http://www.bilkent.edu.tr/yeldane/Yeldan18_30_Mart_05.pdf, 11.11.2010.

Yeldan, Erinç, *Küreselle me Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölü üm, Birikim ve Büyüme*, leti im Yayınları, stanbul 2003.

Zabcı, Filiz, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksullu u Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58–1, 2002, s.215–239.